

دانشگاه علامه طباطبائی
دانشکده ادبیات فارسی و زبان های خارجی

گروه زبانشناسی، آموزش زبان فارسی به غیرفارسی زبانان، فرهنگ و زبان های باستانی

رساله برای دریافت کارشناسی ارشد در رشته

آموزش زبان فارسی به غیرفارسی زبانان

آموزش واژه های هم آوا در نظام نگارشی فارسی

استاد راهنما: آقای دکتر کورش صفوی

استاد مشاور: خانم دکتر گلناز مدرسی قوامی

نگارنده: حبیب اله جمشیدی نژاد

به نام چاشنی بخش زبان‌ها

حلاوت بخش معنی در بیان‌ها

فرم گردآوری اطلاعات پایان نامه‌ها

کتابخانه مرکزی دانشگاه علامه طباطبائی

عنوان: آموزش واژه‌های هم‌آوا در نظام نگارشی فارسی			
نویسنده / محقق: حبیب‌اله جمشیدی نژاد			
مترجم: -			
استاد راهنما: آقای دکتر کورش صفوی استاد مشاور: خانم دکتر گلناز مدرسی قوامی			
کتابنامه: دارد		واژه نامه: دارد	
نوع پایان نامه	بنیادی	توسعه‌ای	کاربردی ×
مقطع تحصیلی: کارشناسی ارشد		سال تحصیلی: ۱۳۹۰ - ۱۳۹۱	
محل تحصیل: تهران		نام دانشگاه: علامه طباطبائی	
نام دانشکده: ادبیات فارسی و زبان‌های خارجی			
تعداد صفحات: ۲۰۴ گروه آموزشی: زبان شناسی، آموزش زبان فارسی به غیرفارسی‌زبانان، فرهنگ و زبان‌های باستانی			
کلید واژه‌ها به زبان فارسی: هم‌نامی، هم‌نویسی، هم‌آوایی، بافت، هم‌نشینی، واج، نویسه، آموزش زبان فارسی			
کلید واژه‌ها به زبان انگلیسی:			
Homonymy, Homography, Homophony, Context, Collocation, Phoneme, Grapheme, Teaching Persian			

الف. موضوع و طرح مسئله (اهمیت موضوع و هدف)

آموزش نگارش زبان، از مهمترین گام‌ها برای تسهیل ارتباط میان سخنگویان یک زبان است. زبان پدیده‌ای ذهنی با دو تظاهر و نمود مادی متفاوت، که یکی گفتاری و دیگری نوشتاری است. خط نیز مانند آوا ماده‌ای است که به نظام زبان تحقق فیزیکی می‌بخشد و از این نقطه نظر، نسبت زبان با خط همانند نسبت طرح یک قالی با صورت بافته شده آن است. با توجه به بحث روابط مفهومی در سطح واژه در معنی‌شناسی و بحث جناس در کتاب آرایه‌های ادبی می‌توانیم برای واژه‌های فارسی سه نوع امکان را از این منظر در نظر آوریم.

الف. هم‌نامی شرایطی است که دو یا چند واژه به یک صورت نوشته می‌شوند و به یک صورت تلفظ می‌گردند، اما هیچ ارتباط معنایی قابل درکی با هم ندارند، مثلاً «دوش» [=دیشب] «دوش» [=وسیله حمام] «دوش» [=کتف] «تار» [=تیره] «تار» [=رشته نازک] «گنّف» [=حمایت] «گنّف» [=نوعی از الیاف] «شانه» [=وسیله آراستن مو] «شانه» [=کتف]، «شانه» [=جای تخم مرغ].

ب. هم‌نویسی شرایطی است که دو یا چند واژه به یک شکل نوشته شوند ولی تلفظ‌های مختلفی دارند که در واقع ناشی از ظاهر نشدن واژه‌های /o/، /e/، /a/ در نظام نگارشی زبان فارسی است. مانند "پر" [par/por]، "نبر" [nabar/nabor] و جز آن.

پ. هم‌آوایی شرایطی است که دو یا چند واژه به یک شکل تلفظ می‌گردند اما به صورت‌های متفاوتی نوشته می‌شوند مانند "خوار/خار"، "غذا/قضا/غزا"، و جز آن.

در طی سال‌ها معلمی، تجربه کرده بودم که به‌هنگام دیکته گفتن‌های کلاس‌های درس املا، نوشتن نمونه‌هایی نظیر "قانون‌گذار/شکرگزار"، "حیات/حیاط"، "منصور/منثور"، "قاضی/غازی" و جز آن همواره برای آموزش‌گیرنده پردردسر بوده و با اشتباهات پرتوقعی همراه بوده است. براین مبنا و با توجه به اینکه تاکنون تحقیقی با این هدف مشخص صورت نپذیرفته، برآن شدم تا به مسئله هم‌آوایی در نظام نوشتاری فارسی بپردازم. شکی نیست که نوشتار برای ثبت و نمایاندن گفتار ساخته شده است. در نظام نوشتاری زبان فارسی، برای برخی از آواها، بیش از یک نویسه و حرف وجود دارد. دلیل اصلی آن این است که خط فارسی برگرفته از خط عربی و تمایزات آوایی آن خط، در زبان فارسی "ارزش تقابلی" ندارند. این امر باعث شده تا مثلاً سه نویسه "س"، "ص" و "ث" برای واج /s/ و برای واج /z/ نویسه‌های "ز"، "ظ"، "ض" و "ذ" و برای واج /t/ از دو نویسه "ت" و "ط" استفاده شود و الی آخر.

با آگاهی به این موضوع که هرواج در نظام آوایی هر زبان در تقابل با واج‌های دیگر قرار می‌گیرد، نحوه ترکیب واج‌ها به روی محور هم‌نشینی می‌تواند به انتقال معنی از یک واحد زبانی به واحد دیگر منتهی گردد. با این حال، در نگارش واژه‌های هم‌آوا آنچه مهم است رابطه واج و نویسه نیست، بلکه پردازش ذهنی، بافت و هم‌آویی با واژه‌های دیگر است. گاه به دلایل مختلفی نظیر املا تاریخی، وام‌گیری و تحول درون دستگاه واجی زبان، سازگاری میان کاربرد نویسه‌ها و صورت‌های واجی یکدست نیست. برای نمونه، واژه‌هایی نظیر "خواب"، "خواهر" و جز آن از نویسه "و" برخوردارند، در حالی که این نویسه دلالت بر هیچ آوایی نمی‌کند. این مسئله و مسائلی از این دست سبب می‌گردد تا بتوان نگارش صورت‌های زبان را صرفاً به کمک یادگیری نویسه‌ها و قواعد هم‌نشینی آن‌ها، آموخت و آموزش داد. در این تحقیق تصمیم گرفتم تا علاوه بر معرفی موضوع هم‌آوایی، دلیل و میزان وقوع آن را ردیابی و از طریق جمع‌آوری بافت‌های کاربردی و هم‌نشینی با واژه‌های دیگر و با ارائه راهکارهایی، کمکی هر چند ناچیز به آموزش آن‌ها در نظام نوشتاری فارسی کرده باشم.

ب. مبانی نظری شامل مرور مختصری از منابع، چارچوب نظری، پرسش‌ها و فرضیه‌ها

منابع اصلی مورد استفاده در این تحقیق، تحقیقات انجام شده در خصوص پدیده هم‌آوایی توسط محققین غیر ایرانی نظیر، پالمر (۱۳۶۶)، جینون (۲۰۱۱)، کاتامبا (۲۰۰۶)، فیلد (۲۰۰۳)، جک و ریچارد (۲۰۰۲)، یول (۱۹۹۶)، فالك (۱۹۷۸)، آنتیلا (۱۹۸۹)، بیسون (۲۰۰۶)، بارون و مکی لاپ (۱۹۷۵)، کاپلان (۲۰۰۱)، لویپر (۲۰۰۵)، کرین (۲۰۰۶)، و دیگران می‌باشد. در زمینه منابع فارسی تحقیق، هرچند که در زبان فارسی، منبع معین و مشخصی که به این موضوع منحصرأ پرداخته باشد، لااقل نگارنده مشاهده نکرد ولی به لحاظ مفهومی در بعضی فرهنگ لغت‌های انگلیسی به فارسی یا فارسی به فارسی و نیز کتاب‌های حوزه معنی‌شناسی از جمله صفوی به آن اشاره گذرا گردیده است. در سنت مطالعات ادبی و آرایه‌ها مبحث هم‌آوایی زیر عنوان "جناس لفظ" بحث می‌گردد که همه این منابع مستقیم یا غیرمستقیم مورد استفاده واقع گردیده‌اند.

پرسش‌های مطرح شده در این تحقیق عبارتند از :

الف. چگونه می‌توان در حوزه معنی‌شناسی فرایند هم‌آوایی واژه‌ها را توجیه کرد؟

ب. هم‌آوایی در زبان فارسی، از چه میزان وقوع برخوردار است؟

پ. برای آموزش واژه‌های "هم‌آوا" چه روش یا روش‌هایی مفید است؟

فرضیه‌های تحقیق نیز به این شرح می‌باشند :

الف. شکل‌گیری هم‌آوایی در زبان فارسی منحصرآ ناشی از قرض‌گیری نیست.

ب. فرایند هم‌آوایی در زبان فارسی سترون و غیر زیاست.

پ. بافت و همنشینی با واژه‌های دیگر کاربردی‌ترین روش در آموزش واژه‌های هم‌آواست.

پ. روش تحقیق شامل تعریف مفاهیم، جامعه مورد تحقیق، شیوه گردآوری و تجزیه و تحلیل داده‌ها

این تحقیق در چارچوب مفاهیم کلان زبان‌شناسی ساختگرا، راجع به پدیده هم‌آوایی در نظام نوشتاری فارسی انجام می‌گردد. روش مورداستفاده در تدوین این رساله با توجه به نوع رشته تحصیلی کتابخانه‌ای - توصیفی است. به این معنی که ابتدا واژه‌های هم‌آوا که در دوره فرهنگ فارسی معین ثبت گردیده‌اند به عنوان داده‌های تحقیق و بدون تجویز شخصی و با تمرکز بر جایگاه نخستین برای آواهایی که بیش از یک نویسه در نظام نگارشی فارسی دارند و به شش گروه به شرح زیر تقسیم می‌شوند؛

۱. نویسه‌های س، ث، ص برای /S/

۲. نویسه‌های ت، ط برای /t/

۳. نویسه‌های ز، ض، ظ، ذ برای /Z/

۴. نویسه‌های ع، ه برای /o/

۵. نویسه‌های ه، ح برای /h/

۶. نویسه‌های ق، غ برای /q/

استخراج شده‌اند. جهت تجزیه و تحلیل داده‌ها نیز هم‌آواها را از نظر خاستگاه به دودسته کلی ۱. هم‌آوایی ناشی از وام‌گیری ۲. هم‌آوایی ناشی از تحول درون‌زبانی تقسیم و تحلیل کرده‌ایم .

ت. یافته‌های تحقیق

بررسی هم‌آوایی در نظام نوشتاری فارسی روشن می‌سازد که نمی‌توان نگارش صورت‌های زبانی را صرفاً به کمک یادگیری نویسه‌ها و قواعد هم‌نشینی آن‌ها آموخت و آموزش داد. همیشه نمی‌توان از هم‌نشینی واج‌ها به نویسه‌ها و یا برعکس رسید. در نگارش واژه‌های هم‌آوا آنچه مهم است رابطه واج و نویسه نیست، بلکه پردازش ذهنی، بافت و هم‌آویی با واژه‌های دیگر است. به عبارت دیگر، هر مدخل واژگانی در ذهن فرد یک صورت واجی و یک صورت خطی دارد و معنی، حاصل بازنمایی هر دو شکل واجی و خطی است و ما طیفی از تولیدهای گوناگون یک‌واج را در قالب همان واج درک می‌کنیم.

ث. نتیجه‌گیری و پیشنهادات

از این تحقیق نتایج زیر حاصل گردیده‌اند:

۱. مثل بسیاری از زبان‌های دیگر پدیده هم‌آوایی در زبان فارسی بررسی و سیاهه‌ای از واژه‌های هم‌آوا به صورت یکجا مدوّن گردیده‌اند.
۲. آشکار می‌شود که بیش از ۹۰٪ مسئله هم‌آوایی در نظام نوشتاری فارسی به اختلاف در "ارزش واجی" نویسه‌ها باز می‌گردد.
۳. به نظر می‌آید تنه‌راه آموزش واژه‌های هم‌آوا بافت و روابط هم‌نشینی با واژه‌های دیگر است.
۴. هم‌آوایی ناشی از تحول درون‌زبانی غیرزایا و حداقل از ۱۰۰۰ سال پیش دوشکلی نوشتن واژه‌هایی همچون، خاست/خواست؛ خویش/خیش و جز اینها وجود داشته و مربوط به دهه‌ها و سده‌های اخیر نیست.

۵. نمی توان نگارش صورت های زبان را صرفاً و منحصرأ به کمک یادگیری نویسه ها و قواعد هم نشینی آنها آموخت و آموزش داد و همیشه نمی توان از هم نشینی واج ها به هم نشینی نویسه ها یا برعکس رسید. چون در نگارش هم آواها آنچه مهم است رابطه واج و نویسه نیست، بلکه پردازش ذهنی، بافت و هم آیی با واژه های دیگر است .
۶. انگار ما واج ها را به صورت پیش نمونه در ذهن خود ثبت می کنیم . به همین دلیل درک هرواج برحسب آوایی که شنیده می شود و می تواند با آن واج تطبیق داشته یا متفاوت باشد، بازهم تحقق می یابد. ما طیفی از تولیدهای گوناگون یک واج را در قالب همان واج درک می کنیم و هنگام نگارش تصمیم می گیریم که کدام شکل از نویسه های یک آوای واحد را به کار ببریم. یا نویسه ای را به کار ببریم که نماینده هیچ آوایی نیست.

پیشنهاد می شود که:

۱. در کتاب های درسی تحت عنوان "بیاموزیم" که حاوی نکته های املائی است برای واج هایی که در خط فارسی بیش از یک نویسه دارند (= هم آوایی ناشی از وام گیری) و برای نشانه های خطی که نماینده هیچ آوایی نیستند (= هم آوایی ناشی از تحول درون زبانی) "گروه واژه های" هم آوای پر کاربرد گنجانیده شود.
۲. هنگام استخراج داده ها تمرکز بر جایگاه آغازین بوده، هم آوایی با تکیه بر جایگاه میانی و پایانی نیز مورد بررسی قرار گیرد تا میزان وقوع و بسامد آن در هر سه جایگاه مشخص شود.

صحت اطلاعات مندرج در این فرم بر اساس محتوای پایان نامه و ضوابط مندرج در فرم را گواهی می نمایم.

رئیس کتابخانه: نام استاد راهنما: آقای دکتر کورش صفوی
سمت علمی: استاد
نام دانشکده: ادبیات فارسی و زبان های خارجی

پیشکش به:

همه آنانی که به مغزم تلنگری زدند تا زبان را امری بدیهی فرض نکنم و به نظام زبان بیاندیشم

نمادهای واج نویسی فارسی (صفوی، ۱۳۶۰: ۴۱-۴۳)

همخوانها

نماد	مثال	نشانه خطی فارسی
p	/patu/ پتو	پ
b	/bâzi/ بازی	ب
m	/mâdar/ مادر	م
t	/târ/ تار	ت-ط
d	/dâru/ دارو	د
n	/nâder/ نادر	ن
k	/kârd/ کارد	ک
g	/gâv/ گاو	گ
q	/qâli/ قالی	غ-ق
f	/sâf/ صاف	ف
v	/vâred/ وارد	و
s	/dâs/ داس	ص-س-ث
z	/darz/ درز	ض-ظ-ز-ذ
č	/čâh/ چاه	چ
ǰ	/ǰâru/ جارو	ج
š	/šemâl/ شمال	ش
ž	/žâle/ ژاله	ژ
l	/labu/ لبو	ل
r	/râz/ راز	ر
y	/yâr/ یار	ی
ʾ	/ʾâli/ عالی	ع-ء
h	/hâzer/ حاضر	ه-ح
x	/šâx/ شاخ	خ

واکه‌ها

نماد	مثال	نشانه خطی فارسی
a	اسب / ^ʔ asb/	اَ - اِ
e	انسان / ^ʔ ensân/	اِ - اِ
o	تو /to/	اُ - اُ
â	آذر / ^ʔ âzar/	آ
u	او / ^ʔ u/	و
i	این / ^ʔ in/	ی - ای

نمادهای واج نویسی عربی (رخشانی، ۱۳۸۱: ۵-۶)

ردیف	نماد	مثال	نشانه خطی عربی
۱	b	/abi / ابی	ب
۲	t	/tin / تین	ت
۳	ṭ	/ṭin / طین	ط
۴	d	/dâr / دار	د
۵	k	/ kabir / کبیر	ک
۶	ǰ	/ ǰamil / جمیل	ج
۷	f	/harf / حرف	ف
۸	w	/wasl / وصل	و
۹	th	/methl / مثل	ث
۱۰	ḥ	/hâḥ / هذا	ذ
۱۱	s	/masir / مسیر	س
۱۲	z	/zur / زور	ز
۱۳	š	/šar / شرّ	ش
۱۴	m	/maṣun / مصون	م
۱۵	n	/ maṣun / مصون	ن
۱۶	l	/sayl / سیل	ل
۱۷	y	/sayl / سیل	ی
۱۸	ṣ	/ maṣun / مصون	ص
۱۹	ḍ	/reḍâ / رضا	ض
۲۰	r	/ reḍâ / رضا	ر
۲۱	gh	/maghlub / مغلوب	غ
۲۲	q	/moqim / مقیم	ق
۲۳	ẓ	/ ẓâher / ظاهر	ظ
۲۴	x	/maxuf / مخوف	خ
۲۵	h	/mâher / ماهر	ه
۲۶	ḥ	/ḥarb / حرب	ح
۲۷	‘	/ma`lum / معلوم	ع
۲۸	’	/sâ`el / سائل	ء

ضح: درعربی کلاسیک آواهای ژ/ž، گ/g، و/v، چ/č، و پ/p وجود ندارد

فهرست نشانه های اختصاری

مفهوم	نشانه اختصاری	مفهوم	نشانه اختصاری
باستان شناسی	باس	ترکی	تر.
حرف	ح.ر.	مغولی	مغ.
اضافه	اض.	عربی	ع.
ارمنی	ارمن.	پهلوی	په.
عبری	عبر.	فارسی	ف.
سریانی	سر.	معرب	معر.
ترکی شده	متر.	یونانی	یو.
فرانسوی	فر.	سغدی	سغ.
رجوع کنید به	ر.ک	سنسکریت	سنس.
		انگلیسی	انگ.
		قیاس کنید	قس.
		صفت فاعلی	ص فا.
		تداول	تد.
		جمع	ج.
		جمع	ج.
		قدیم	قد
		توضیح	ضح.
		هندی	هند.

فهرست مطالب

صفحه	عنوان
.....	چکیده.....
فصل اول: مقدمه	
۲.....	۱-۱. پیش زمینه
۳.....	۲-۱. انگیزه انتخاب موضوع.....
۴.....	۳-۱. اهمیت موضوع
۶.....	۴-۱. بیان مسئله
۸.....	۵-۱. پرسش های پژوهش
۸.....	۶-۱. فرضیه های پژوهش
۹.....	۷-۱. قلمرو پژوهش
۹.....	۸-۱. روش و پیکره بندی پژوهش
فصل دوم: پیشینه پژوهش	
۱۲.....	۱-۲. پژوهش های غیر ایرانیان
۱۷.....	۲-۲. تعاریف ایرانیان
۱۸.....	۳-۲. هم آوایی در زبان و خاستگاه آن
۲۴.....	۴-۲. هم آوایی و تلفظ

- ۲۵ ۵-۲. هم آوایی و املا
- ۲۶ ۶-۲. هم آوایی و بذله‌گویی
- ۳۳ ۷-۲. هم آواشدگی، هم آوایی و بازی‌های واژگانی
- ۳۵ ۸-۲. راهبردهای شناسایی هم آوایی
- ۳۷ ۹-۲. معایب هم آوایی
- ۳۸ ۱۰-۲. هم آوایی و فناوری
- ۳۹ ۱۱-۲. ضرورت آموزش هم آواها
- ۴۰ ۱۲-۲. انواع جناس
- ۴۰ ۱-۱۲-۲. جناس تام
- ۴۱ ۲-۱۲-۲. جناس مرکب
- ۴۲ ۳-۱۲-۲. جناس ناقص
- ۴۲ ۴-۱۲-۲. جناس زاید
- ۴۳ ۵-۱۲-۲. جناس مُطَرَف
- ۴۳ ۶-۱۲-۲. جناس مضارع
- ۴۳ ۷-۱۲-۲. جناس خط
- ۴۳ ۸-۱۲-۲. جناس مکرر
- ۴۴ ۹-۱۲-۲. جناس لفظ یا لفظی

فصل سوم: چارچوب نظری

- ۴۶ ۱-۳. آغاز زبان‌شناسی ساختگرا

۵۰ ۲-۳ زبان
۵۱ ۳-۳ نشانه زبانی
۵۷ ۴-۳ محورهای هم‌نشینی و جانشینی
۶۲ ۵-۳ نگرش هم‌زمانی و درزمانی
۶۵ ۶-۳ بافت و نقش آن در تعبیر معنی
۶۸ ۱-۶-۳ شاخص‌ها
۷۰ ۲-۶-۳ جایگزین‌ها
۷۱ ۳-۶-۳ شناخته‌ها
۷۲ ۴-۶-۳ بافت در گفتگو
۷۴ ۵-۶-۳ ساخت دوگانه
۷۷ ۷-۳ گونه‌های زبان فارسی

فصل چهارم: تحلیل داده‌ها

۸۰ ۱-۴ رابطه آوانویسی و واج‌نویسی
۸۱ ۲-۴ نویسه‌های عربی در نگارش کلمات فارسی و پیدایش دواملائی‌های هم‌آوانما
۸۲ ۳-۴ هم‌آوایی ناشی از تغییر آوایی زبان
۸۲ ۱-۳-۴ داده‌ها
۸۲ ۲-۳-۴ تحلیل داده‌ها و میزان وقوع آن در نظام‌نوشتاری فارسی
۸۵ ۳-۳-۴ رد هم‌آوایی ناشی از تغییر آوایی زبان در آثار منظوم فارسی
۸۶ ۴-۳-۴ هم‌آواهای کمیاب ناشی از تغییر آوایی زبان

- ۸۶ ۴-۳-۱-۴ داده‌ها
- ۸۶ ۴-۳-۲-۴ تحلیل داده‌ها
- ۸۹ ۴-۳-۵-هم آوایی ناشی از تغییر آوایی زبان و وام‌گیری
- ۸۹ ۴-۳-۱-۵ داده‌ها
- ۸۹ ۴-۳-۲-۵ تحلیل داده‌ها
- ۸۹ ۴-۳-۳-۵ داده‌ها
- ۹۰ ۴-۳-۴-۵ تحلیل داده‌ها
- ۹۰ ۴-۴-هم آوایی ناشی از وام‌گیری
- ۹۰ ۴-۴-۱-۴ داده‌ها
- ۹۰ ۴-۴-۲-۴ تحلیل داده‌ها و میزان وقوع آن در نظام‌نوشتاری فارسی
- ۹۴ ۴-۵-سیاهه کامل داده‌های تحقیق
- ۱۶۳ ۴-۶-نحوه آموزش هم‌آواها و چند پیشنهاد
- ۷-۴ بافت‌های کاربردی واژه‌های هم‌آوای پرکاربرد در کتاب‌های زبان و ادبیات فارسی دوره
متوسطه ۱۶۴

فصل پنجم: خلاصه و نتیجه‌گیری

- ۱-۵ ۱۶۸ خلاصه تحقیق
- ۲-۵ ۱۷۰ نتیجه‌گیری
- ۳-۵ ۱۷۲ پیشنهادات
- ۱۷۴ منابع فارسی
- ۱۷۸ منابع انگلیسی

۱۸۰ واژه نامه

۱۸۹ چکیده به انگلیسی

فهرست جدول‌ها و شکل‌ها

صفحه	عنوان
۵۱.....	شکل ۳-۱. دورویۀ نشانه‌زبانی.....
۵۵.....	جدول ۳-۱. معنی نشانه و بافت موقعیتی.....
۶۴.....	شکل ۳-۲. نمودار مطالعه هم‌زمانی و درزمانی.....
۸۷.....	جدول ۴-۱. ابدال همخوانها در دوره های متفاوت تاریخی.....
۸۷.....	جدول ۴-۲. ابدال همخوانها.....
۹۳.....	جدول ۴-۳. اختلاف در ارزش واجی نویسه‌ها در عربی و فارسی.....

۱

مقدمه

در این فصل به توصیف مفاهیم و واژه های اصلی مورد استفاده در تحقیق پرداخته می شود. در ابتدا پدیده زبان و پیچیدگی آن، سپس مباحثی همچون انتخاب موضوع، هدف، ضرورت و اهمیت آن، طرح مسئله، پرسش ها و فرضیه های تحقیق، قلمرو و بیکره بندی پژوهش مطرح می گردند.

۱-۱. پیش زمینه

زبان پدیده پیچیده ای است که مطالعه آن را نمی توان به قلمرو علمی خاصی محدود کرد. زبان از جنبه های مختلفی قابل بررسی است. از یک سو وسیله ارتباط میان افراد جامعه و نهادی اجتماعی است؛ بنابراین جامعه شناسان و مردم شناسان در کنار زبان شناسان به خود حق می دهند، "زبان" را از دیدگاه خود تعریف کنند. از سوی دیگر زبان ابزار بیان افکار و احساسات و مؤثرترین وسیله ای است که جهان درون را به دنیای بیرون مرتبط می کند. به همین دلیل، روانشناسان که مطالعه دنیای درون انسان و رفتار او را قلمرو خاص خود می دانند خود را مجاز می دانند تا به مطالعه زبان از دیدگاه خود پردازند. با توجه به پیوستگی میان فلسفه و زبان، و نیز منطق و زبان، باید به فلاسفه و منطق دانان نیز حق داد که به زبان از دریچه چشم خود نگاه کنند. در سالهای اخیر که انتقال صوت به وسیله دستگاههای الکترونیکی میسر شده است، زبان مورد مطالعه گروه دیگری به نام مهندسان ارتباطات قرار گرفته است. این گروه بیشتر با خصوصیات فیزیکی اصوات، به ویژه آواهای زبانها سروکار دارند و خود را محق می دانند که زبان را از دیدگاه خودشان و با توجه به زمینه کارشان تعریف کنند. کارشناسان هوش مصنوعی، نظریه پردازان اطلاع رسانی، عصب شناسان و آسیب شناسان زبان و گروه های دیگر نیز بنا به ضرورت تخصص شان، با زبان درگیرند. علاوه بر این محققان،

گروه دیگری هستند که مطالعهٔ زبان را قلمرو خاص خود می‌دانند. اینان زبان‌شناسان‌اند و زبان را نه به دلیل ارتباط آن با موضوعات دیگر، بلکه به خاطر خود "زبان"، مورد مطالعه قرار می‌دهند. زبان چه در شکل گفتاری و چه در شکل نوشتاری‌اش، طبیعی‌ترین و در عین حال پیچیده‌ترین ابزار ارتباطی میان انسان‌هاست (باطنی، ۱۳۷۱: ۹-۱۰-۱۱).

خط نیز مانند آواها ماده‌ای است که به نظام زبان تحقق فیزیکی می‌بخشد و از این نقطه نظر، نسبت زبان با خط همانند نسبت طرح یک قالی با صورت بافته شدهٔ آن است.

به این ترتیب، زبان پدیده‌ای ذهنی با دو تظاهر و نمود^۱ مادی متفاوت است که یکی گفتاری و دیگری نوشتاری است (حق شناس، ۱۳۸۰: ۱۴).

آموزش نگارش زبان، از مهمترین گام‌ها برای تسهیل ارتباط میان سخنگویان یک زبان است. این نکته در شرایط کنونی جهان از چنان ضرورتی برخوردار شده که بی‌سوادى را معادل «کوری» می‌دانند.

۱-۲. انگیزهٔ انتخاب موضوع

ماهیت واژه‌های "هم‌آوا"، و در عین حال، کاربرد پرسامد این دسته از واژه‌ها در نوشتار روزمره، علاقه به پژوهش را در این زمینه در نگارنده برانگیخت. در طی سال‌ها معلمی، تجربه کرده بودم که به‌هنگام دیکته گرفتن‌های کلاس‌های درس املاء، نوشتن نمونه‌هایی نظیر "قانون‌گذار / شکرگزار"، "حیات / حیاط"، "منصور / منثور"، "قاضی / غازی"، و جز آن همواره برای آموزش‌گیرنده پردردسر بوده و با اشتباهات پروجوعی همراه بوده است. بر این مبنا و با توجه به این که تاکنون تحقیقی با این هدف مشخص صورت پذیرفته است، بر آن

^۱ representation